

Наталія Чаграк

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов і країнознавства

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ США: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Стрімке старіння населення у розвинених країнах світу зумовлює переосмислення ролі людей похилого віку в суспільстві. Виклики, пов'язані з впливом демографічних, економічних і соціальних факторів, вимагають забезпечення соціальної адаптації та реадaptaції осіб цієї вікової групи, їх суспільної інтеграції задля збереження людського потенціалу. Ефективним способом підтримання суспільної активності осіб похилого віку, а також поліпшення якості життя у пост-пенсійній фазі (фізична і розумова активність людини, суспільне включення, можливість подальшого особистісного розвитку і самореалізації, почуття безпеки та зниження залежності від інших) є освіта, яка сьогодні розглядається як один з ключових інструментів поступу суспільства, розвитку його інтелектуального потенціалу. Залучення людей похилого віку до освітньої діяльності повинно стати важливим напрямом державної політики України. Водночас, необхідно наголосити на несприятливій демографічній тенденції останніх років в українському суспільстві: серед європейських країн Україна лідирує у темпах старіння населення. За останні 25 років чисельність населення знизилася майже на 10 млн осіб (низький рівень народжуваності, високий рівень смертності, еміграція економічно активної частини населення); крім того, відбулися значні зміни у віковій структурі населення, яка демонструє регресивний тип відтворення: 15,6% становлять люди, яким за 65, натомість відсоток дітей віком до 14 років – 13,8% [31]. Прогнозується, що до 2035 р. особи похилого віку (65+) становитимуть чверть населення України. Таким чином, вища

освіта більше не буде прерогативою молоді, а тому постає питання переосмислення ролі освіти у формуванні людського капіталу, зокрема щодо професійної підготовки і перепідготовки старших дорослих (до цієї категорії також включасмо осіб похилого віку), набуття нових компетенцій і водночас подолання соціальної ізоляції, що вигідно як для самої людини, так і для держави у сфері соціально-економічного розвитку та збереження культурної самобутності країни.

У цьому контексті важливо вивчити досвід успішних країн, зокрема США, де залучення осіб похилого віку до навчання стало одним із стратегічних напрямів державної політики.

У нашому дослідженні ми спираємося на праці науковців з проблем:

- освіти упродовж життя: Є. Брадї (E. Brady), Д. Гарвін (D. Garvin), Д. Джеймс (D. James), Р. Лемб (R. Lamb), Р. Тровбрїдж (R. Trowbridge), М. Шїнагель (M. Shinagel) та ін.;
- освіти дорослих і старших дорослих: Р. Волд (R. Wald), Б. Грумбрїдж (B. Groombridge), П. Ласлет (P. Lasslett), Дж. Трес (J. Treas), М. Фрїдман (M. Freedman) та ін.;
- впливу демографїчних факторів на розвиток концепції освіти упродовж життя: Р. Бїнсток (R. Binstok), Л. Джордж (L. George), В. Олбрайт (V. Albright), В. Хедж (W. Hedge), М. Шїнагель (M. Shinagel);
- організації та функціонування навчальних закладів для осіб похилого / третього віку: Дж. Ковдела (J. Cowdel), Р. Свїнделла (R. Swindell), Дж. Томпсон (J. Thompson), Т. Тоунсенда (T. Townsend), М. Фармози (M. Farnosa) та ін.;
- концептуальні засади освіти людей похилого/третього віку обґрунтовано у роботах С. Басса (S. Bass), Р. Вейса (R. Weiss), А. Вільямсона (F. Williamson), Ф. Гленденнінга (F. Glendenning), К. Джеймса (C. James), П. Ласлетта (P. Laslett), А. Лем'ю (A. Lemieux), Г. Мак-Класки (H. McClusky), Г. Руссела (H. Russel), В. Садлера (W. Sadler), Р. Свїнделла (R. Swindell) та ін.

Науково-технічний та соціально-економічний розвиток у Сполучених Штатах спричинив суттєві зміни характеру та інтенсивності демографічних процесів, які започаткували складний і суперечливий комплекс наслідків на довготривалу перспективу. Насамперед це стосується такого явища як постаріння населення, яке виразно спостерігається протягом останнього п'ятдесятиліття. Є підстави стверджувати, що старіння населення – феномен сучасної цивілізації, невід'ємна складова суспільного поступу, і його не можна розглядати як суто демографічний факт, а принаймні як економічне, соціальне й культурне явище, яке характеризується трьома головними наслідками:

–по-перше, є одним з найважливіших демографічних фактів, що виходять на передній план у XXI ст.: люди живуть довше, рівень народжуваності знижується, відповідно зростає частка осіб похилого віку в загальній структурі населення;

–по-друге, впливає на усі сфери суспільного життя, включаючи медичне обслуговування, соціальне забезпечення, економіку, освіту, соціально-культурну діяльність, сімейне життя;

–по-третє, означає зменшення відсотка дітей і молодих людей, натомість відбувається відносне збільшення сегмента осіб старшого віку в демографічній структурі суспільства [8, с.17-18].

Зростання кількості осіб похилого віку в розвинених країнах і зокрема в Сполучених Штатах стає викликом XXI ст. На мікрорівні старість – це фаза життя, яка, з одного боку, стає етапом, що більшою чи меншою мірою доступний для кожного (в результаті збільшення загальної тривалості життя), а з іншого, завдяки належному приготуванню і вищим рівнем соціального забезпечення, – є періодом, який не обов'язково характеризується поганим здоров'ям, деградацією та залежністю людини від інших [9]. На макрорівні відбувається виразне переосмислення підходів до процесів старіння й старості: суспільство покликане розвиватися швидкими темпами, перебуваючи під керівництвом людей старшого віку, або ж з людським капіталом, в якому значний сегмент займають люди похилого віку. Сучасна модель соціальної політики США зосереджується на реалізації збалансованого розвитку населення згідно з віком та статтю, а також з

розвитком його здібностей та умінь. Тобто для забезпечення найкращої якості життя усіх громадян беруться до уваги всі людські ресурси, створюючи умови для соціальної адаптації та реадaptaції людей похилого віку з метою перетворення їх на активний сегмент людського капіталу. Дієвим механізмом соціальної адаптації та суспільної інтеграції людей похилого віку є освіта. Дослідження доводять, що пізня (пост-пенсійна) фаза життя людини, яка в останні десятиліття демонструє значне зростання кількості років, надає можливості для змістовного і корисного використання вільного часу, подальшої реалізації особистості, підтримання незалежності, що є надважливим як для самої людини, так і для суспільства. А. Фрідман (A. Freedman) називає цей період життя «доланням нових вершин», другим зростанням, процесом відновлення, що трансформує старіння у третій вік – час пошуку істини, еру продовження самореалізації [11]. Це, відповідно, стимулює розвиток освітніх програм для людей похилого віку.

Сполучені Штати мають тривалу історію розвитку освіти людей похилого віку і, відповідно, досвід створення та функціонування відповідних освітніх програм. Головні завдання освіти людей похилого віку у США формуються відповідно до глобальних процесів економічного та соціального характеру. Освіта людей похилого віку визначається, насамперед, як спосіб самореалізації та самоствердження особистості, а також як засіб соціального захисту, адаптації та реадaptaції людини в умовах швидких економічних та суспільних перетворень, які вимагають постійного розширення і збагачення системи загальнолюдських і національних цінностей та ідеалів, що, відповідно, може реалізовуватися тільки за умови збереження та розвитку людського потенціалу. Важливою передумовою розвитку освіти людей похилого віку у США було створення у 1958 р. Американської асоціації пенсіонерів (на базі Національної асоціації вчителів-пенсіонерів) – «American Association of Retired Persons, AARP». Оскільки члени цієї організації розглядали похилий вік як позитивний період життя, головною метою AARP було визначено «забезпечити старшим американцям можливість вирішення своїх особистих проблем щодо самовизначення, рекреації, подорожей, медичного захисту і фінансової безпеки» [22, с. 101]. Дискусія, яка зав'язалася

навколо цих питань, в результаті диктувала формування нових сфер для національних організацій з лобювання інтересів людей похилого віку: транспортне обслуговування, житловий і готельний сервіс, освіта – створення «Інститутів ціложиттєвої освіти», журнали, теле- і радіопрограми, регіональні і національні конференції і т. ін. Є підстави вважати, що формування і діяльність такого роду організацій сприяла, по-перше, утвердженню ідеї позитивного (активного) старіння у суспільстві; по-друге, підтримці «самодостатності» (у психологічному і матеріальному плані) людей у пост-пенсійній фазі життя; по-третє, адаптації і самореалізації осіб похилого віку у суспільстві і, що важливо, поступовому сприйнятті суспільством літніх людей як активний його сегмент. Розвиток таких асоціацій як AARP заклало підвалини для створення і діяльності цілої низки нових, більш успішних організацій і проектів, зокрема й освітніх (Institutes for learning in Retirement, Lifelong Learning Institutes, Elderhostel), які реалізовували та захищали інтереси людей похилого віку.

Проблема освіти людей похилого віку як невід'ємної умови успішного старіння стала головною темою обговорення на федеральній конференції Білого дому з проблем старіння в 1971 р. Освіту визнали «базовим правом» кожної людини, а Конгрес США закріпив право людей похилого віку здобувати освіту. Пізніше, у 1976 р. «Акт навчання упродовж життя» (Lifelong Learning Act) гарантував особам, старшим 65 років, право на безоплатну вищу освіту за загальними програмами навчання. Американський вчений-геронтолог Г. Муді (H. Moody) визначив основні чинники, що детермінують освіту у пізньому віці: а) відхилення – попереднє заперечення потреби освітніх можливостей людей похилого віку; б) адаптація – освіта спрямована на усунення «безцільності після пенсійного життя»; в) асиміляція – включення, залучення людей похилого віку в існуючі освітні програми; г) самоактуалізація – навчальна діяльність для старших може стати «часом усвідомленого розвитку» [28].

Дослідження у сфері освітньої геронтології доводять, що період життя людини після виходу на пенсію надає нові можливості реалізації особистості, що є надважливим як для самої людини, так і для суспільства. А. Фрідман (A.

Freedman) називає цей період життя «доланням нових вершин», другим зростанням, процесом відновлення, що трансформує старіння у третій вік – час пошуку істини, еру продовження самореалізації [11]. Водночас, процес старіння людини визначається не тільки генетичним складом, а й способом життя, який включає можливості подальшого розвитку, самореалізації, що тісно пов'язано з освітою упродовж життя [10]. Б. Грумбрідж (В. Groombridge) довів, що роль освіти у зменшенні соціальної залежності людей похилого віку, яке через певні демографічні чинники стрімко зростає, значно посилюється. Особи, які мають ширший вибір освітньої діяльності у пізньому (похилому) віці, виявляють вищу здатність підтримання своєї незалежності, ніж ті, чиї можливості такого вибору обмежені [13].

Вказуючи на тісний зв'язок освітньої активності осіб літнього віку та їхньої здатності до самостійного життя, зниження фізичної, психічної і соціальної залежності від інших, Б. Грумбрідж (В. Groombridge) визначив п'ять основних причин, які розкривають необхідність освіти людей похилого віку, наголошуючи при цьому, що їх повинні усвідомлювати і політики, і суспільство, і власне люди похилого віку:

- освіта людей похилого віку сприяє підтриманню їхньої незалежності та впевненості у собі і таким чином знижує зростаючі виклики, що покладаються на суспільні і приватні ресурси;
- освіта – це основний фактор, що дає змогу людям похилого віку легше справлятися з чисельними практичними і психологічними проблемами у складному, змінному і роздробленому світі;
- освіта для людей похилого віку (як суб'єктів так і об'єктів освітньої діяльності) посилює їхній дійсний та потенційний внесок у розвиток суспільства;
- самооцінка і самовираження людей похилого віку, їхня здатність ділитися досвідом з молодшими поколіннями сприяє налагодженню балансу і взаєморозуміння між ними, що є необхідним у сучасному світі конфліктів;

- освіта – вирішальний чинник для багатьох людей похилого віку, які виступають за можливість навчання і самовираження [13, с. 322].

Отже, важливість освіти людей похилого віку полягає не тільки у здобутті нових знань, а в можливостях комунікації, розвитку і самовираженні, а також у зниженні психологічної та соціальної залежності від інших, натомість – у покращенні контактів з молодшими поколіннями.

Наприкінці ХХ ст. освіта людей похилого віку в США розглядається у соціокультурному контексті, виникає новий її статус – статус соціального інституту суспільства, що було зумовлено, по-перше, демографічним фактором – зростанням частки осіб похилого віку у США, по-друге, швидким розвитком глобалізаційних процесів і, відповідно, розумінням суспільства як складної, постійно змінюваної соціальної системи. В науковій літературі значна увага присвячена культурній інтеграції людей похилого віку, яка розглядається «рушійною силою реконструкції суспільства у такий спосіб, щоб усвідомити і сприйняти справжню вагу людей пост-пенсійної вікової категорії» [35, с. 66]. Соціокультурна інтеграція, на думку вчених, можлива через федеральні, регіональні та місцеві організації шляхом розвитку волонтаризму людей похилого віку в суспільній, культурній, політичній, освітній, соціальній, рекреаційній та економічній сферах діяльності, що сприятиме і особистій самореалізації старшого покоління, і матиме соціальний зиск у суспільстві [2]; [4], [5]; [7]; [10]; [13]; [39]. Зосереджуючи увагу на можливостях розширення потенціалу для співпраці людей похилого віку, а також прийняття молодшими поколіннями їхньої потреби бути корисними для суспільства, у науковій літературі зокрема наголошувалося на необхідності «навчитися бачити пенсіонера в якості багатого і невикористаного, а не виснаженого ресурсу» [39, с. 155]. Концепція освіти упродовж життя розглядається як ключ до здорового і змістовного життя у пост-пенсійному віці, і в багатьох вищих навчальних закладах поширюються ініціативи щодо залучення осіб похилого віку до навчальної діяльності через спеціальні програми, які включали в основному заходи культурного характеру та навчальні курси з певних академічних

дисциплін. Так у Європі, Австралії, Канаді розвиваються університети третього віку, а в США – Інститути навчання на пенсії (Institute for Learning in Retirement) та Інститути ціложиттєвої освіти (Lifelong Learning Institute).

Якщо в Європі головне завдання таких інститутів вчені вбачали у тому, щоб «забезпечити можливості для особистого і колективного пошуку змістовного самовираження людей у пост-пенсійній фазі життя» [35, с. 63] (тобто, акцент освіти людей похилого віку зміщувався на соціальний аспект, що виразно впливає з аналізу програм і курсів університетів третього віку), то дещо відмінні підходи спостерігаємо в інститутах освіти людей похилого віку в американському контексті. Коледжі США «чітко відповідали новим вимогам ціложиттєвої освіти – прагненням людей збалансувати свій час рекреації через діяльність, що сприяє інтелектуальному зростанню» [26]. Тисячі американських коледжів та університетів (з ініціативи Гарвардського університету) відкривали Інститути навчання на пенсії і пропонували офіційні навчальні курси, формуючи новий напрям у підходах до освіти старших осіб – «аудиторії без стін». Таким чином, освіта людей похилого віку у США мала більш формальний характер, поєднуючи три складові діяльності старших учнів: навчання, дозвілля і подорожі.

Формальні й академічні (при університетах і коледжах) освітні програми для людей похилого віку в Сполучених Штатах було започатковано у 1962 р., коли у Новій школі соціальних досліджень (м. Нью-Йорк) відкрився перший Інститут для пенсіонерів-фахівців (Institute for Retired Professionals (IRP)), який дав поштовх розвитку Інститутів для навчання на пенсії (Learning in Retirement Institute (LRI)). Упродовж 1960-70-х рр. такі інститути відкривалися при багатьох коледжах та університетах США, зокрема у Гарвардському університеті, університеті Сиракузи, Дюк та ін. У середині 1980-х рр. у країні налічувалося понад 50 Інститутів для навчання на пенсії.

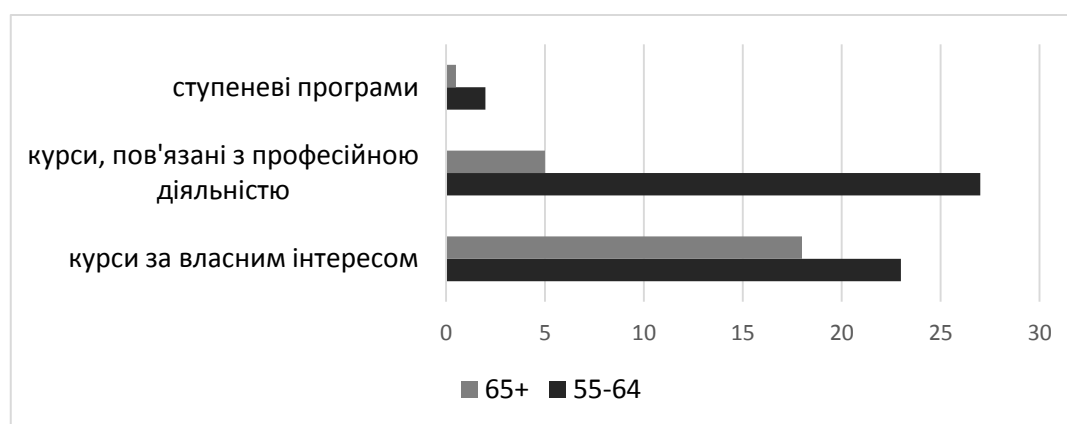
Однією з найбільших організацій, яка займається освітою людей похилого віку у Сполучених Штатах, є «Elderhostel» («Road Scholar» з 2011 р.). Вона була створена у 1975 р. на основі європейської концепції навчання пенсіонерів при кампусі з поєднанням дозвілля і подорожей. Основне завдання програми

«Elderhostel» полягало у подоланні суспільного відсторонення та ізоляції людей після виходу на пенсію. Оригінальна програма охоплювала п'ять коледжів у Нью Гампширі, але у 1977 р. «Elderhostel» став незалежною неприбутковою організацією з державним офісом. З 1975 до середини 1980-х рр. програми «Elderhostel» спонсорували винятково коледжі й університети. У 1989 р. «Elderhostel» сформувала Мережу Інститутів «Elderhostel» (Elderhostel Institute Network) і розширила освітні програми Інститутів навчання на пенсії в усіх штатах: за період 1988-99 рр. було відкрито понад 200 нових програм [24]. З 2000 р. «Elderhostel» організовує при коледжах та університетах Інститутів ціложиттєвої освіти («Lifelong Learning Institutes (LLIs)»), які поєднують академічне (безступеневе) навчання і подорожі. Сьогодні у США функціонує понад 450 таких закладів, які утримуються за рахунок місцевих бюджетів або ж самих університетів. Обов'язкових навчальних програм чи курсів в Інститутах ціложиттєвої освіти немає. Зауважимо, що в останнє десятиліття спостерігається перехід повноважень щодо вибору курсів, навчальних програм, форм і методів навчання до самих учасників освітніх програм. Це відбувається з метою більшого залучення людей в освітній процес, підвищення відповідальності за своє навчання і стимулювання критичного підходу до нього. До викладання часто залучають самих пенсіонерів, а навчання у кампусі поєднують з культурними і туристичними програмами. Багато досліджень доводять, що «Elderhostel» приваблює певний тип людей похилого віку», зокрема учасники цієї програми «як правило ... достатньо освічені люди віком біля шістдесяти, з середнім достатком, мобільні і протягом життя прагнуть до навчальної діяльності (life-long learners)» [41, с. 18].

Чотирирічні коледжі та університети та дворічні муніципальні коледжі пропонують академічні освітні програми (кредитні і безкредитні), дистанційні курси для осіб похилого віку за зниженою оплатою навчання. Більшість осіб похилого віку вибирають безкредитні академічні програми [24]. Вартість навчання залежить як від курсу, так і від того, чи людина хоче отримати освітній кредит з вивченого курсу.

Відповідно до статистичних даних Національного центру освітньої статистики США, близько 30 відсотків старших американців залучено в освітні програми коледжів та університетів [38]. Зокрема, «молодші люди похилого віку» (55-64 роки) вибирають курси, пов'язані з професійною діяльністю, очевидно для продовження трудової кар'єри, та курси за власним інтересом. Серед «старших людей похилого віку» (65+) популярними є в основному курси за інтересами (див. Діаграма 1).

Діаграма 1. Участь осіб похилого віку в освітніх програмах вищих навчальних закладів США, %

Джерело: адаптовано автором згідно з даними U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, 2015

Якщо у Сполучених Штатах майже третина людей похилого віку бере участь в освітніх програмах, у Європі – 26,6%, то в Україні всього 1,8% [31]. Така ситуація вимагає переосмислення ролі освіти в українському суспільстві та вироблення нової концепції національної освіти, яка б реалізувала право і можливість здобуття знань і компетенцій для усіх вікових груп. Концепція «освіта впродовж життя», яка активно реалізується в усіх розвинених країнах світу, сьогодні розглядається як один із найважливіших засобів розвитку суспільства, оскільки враховує відкритість освіти для кожної людини.

В Україні важливо врахувати демографічні тенденції у суспільстві та переосмислити потенціал освіти людей похилого віку з метою збереження людського капіталу. Вивчення й адаптація американського досвіду у цій сфері необхідне для вироблення концепції освіти людей похилого віку і створення оптимальної моделі освітнього середовища задля покращення якості їхнього

життя, а також для соціально-економічного розвитку держави, яка лідирує у темпах старіння суспільства.

Література:

1. Гебберс Ф. О значении образования для взрослых // Образование взрослых для развития личности и мирового общества: Материалы международной научно-практической конференции. – Новосибирск, 2000. – 126 с.
2. Bass S. A. Matching educational opportunities with the able elderly // *Lifelong Learning*. – 1986. – No. 9 (5). – P. 4–7.
3. Bennett R. Can the young believe they'll get old? Attitudes of the young toward the old: A review of research // *Personnel and Guidance Journal*. – 1976. – No. 55 (3). – p. 136–139.
4. Birren J. E., Schaie K. W. *Handbook of the psychology of aging* (Fourth Ed.). – New York: Academic Press, 1996. – 482 p.
5. Brady M. Personal growth and the Elderhostel experience // *Lifelong Learning*. – 1983. – No. 3 (6). – P. 11–13.
6. Chene A., Sigouin R. Never old older adults // *International Journal of Lifelong Education*. – 1995. – No. 14 (6) – P. 434–443.
7. Cross K. P. *Adults as learners*. – San-Francisco, CA: Jossey-Bass, 1981. – 368 p.
8. Gokdogan F., Strzelecka E., Ziolkowski W. (Eds.). *Elderly Care in Selected European Countries*. – Lodz: WSINF, 2012. – 244 p.
9. Fisher J. A framework for describing developmental change among older adults // *Adult Education Quarterly*. – 1993. – No. 43 (2). – P. 76–89.
10. Fisher J., Wolf M. Older adult learning / A. Wilson, E. Hayes (Eds.). *Handbook of adult and continuing education*. – San-Francisco: Jossey-Bass. – 2000. – p. 480–492.
11. Freedman M. *Prime Time*. – New York: Public Affairs/ Perseus, 1999. – 248 p.

12. Glendenning F. Education for older adults // *International Journal of Lifelong Education*. – 2001. – No. 20 (1). – P. 63–70.
13. Groombridge B. Learning, education and later life // *Adult Education*. – 1982. – No. 54 (4). – P. 314–325.
14. Havighurst R. J. *Developmental tasks and education*. (3rd ed.). – New York: David McKay, 1972. – 246 p.
15. Havighurst R. J. Education through the adult life span // *Educational Gerontology*. – 1976. – No. 1. – P. 41–51.
16. Hiemstra R. P. The older adult's learning projects // *Educational Gerontology*. – 1976. – No. 1. – P. 331–341.
17. Harrison R. Learning later five years on // *Adults Learning*. – 1993. – Vol. 5. – No. 4. – p. 94–95.
18. Hentschel D., Eisen M.-J. Developing older adults as community leaders // *Adult Learning*. – 2002. – No. 13 (4). – P. 12–14.
19. James D., Gibson F., G. McAuley, J. McAuley. Introducing older learners to information technology through life history writing // *International Journal of Lifelong Education*. – 1996. – No. 15 (1). – P. 50–58.
20. Jarvis P. Pre-retirement education: Design and analysis // *Adult Education*. – 1980. – No. 53 (1). P. 14–19.
21. Kazemek F. E., Rigg P. Tithes: Poetry and old people // *Lifelong Learning*. – 1985. – No. 8 (4). – P. 4–8.
22. Keith J. *Old People as People. Social and Cultural Influences on Ageing and Old Age*. – Boston – Toronto: Little, Brown and Company, 1982. – 130 p.
23. Laslett P. A. *Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991.
24. Manheimer R., *Allocating Resources for Lifelong Learning for Older Adults / Challenges of an ageing society. Ethical Dilemmas, Political Issues*. Ed. by R. Pruchno, M. Smyer. – Baltimore: The John Hopkins University Press, 2007. – 448 p.

25. McClusky H. Education. Towards a national policy on aging (Final report, Vol. 2, 1971 White House Conference on Aging). – Washington, DC: Government Printing Office, 1973. – 34 p.
26. Meraz Lewis R. B. The Lived Worlds and Life Experiences of Residents in University Linked Retirement Communities: A Qualitative Approach. – Eastern Michigan University, 2011. – Master's Theses and Doctoral Dissertations. Paper 421.
27. Merriam S. B., Caffarella R. S., Baumgartner L. Learning in adulthood (3rd ed.). – San-Francisco, CA: Jossey-Bass, 2007. – 420 p.
28. Moody H. Philosophical presuppositions of education for old age // Educational Gerontology. – 1976. – No. 1. – P. 1–16.
29. Ostwald S. K., Williams H. Y. Optimizing learning in the elderly: A model. // Lifelong Learning. – 1985. – No. 9 (1). – P. 10–17.
30. Peterson D. A. A history of education for older learners / D. B. Lumsden. The Older Adult as Learner: Aspects of Educational Gerontology. – New York; NY: Hemisphere, 1985. – 462 p.
31. Population Ageing in Ukraine: Some Demographic, Socioeconomic, and Medicare Issues. Situational analysis / Blyumina A. (Ed.). – Kyiv, 2005. – 60 p.
32. Roberson D. N., Merriam S. B. The self-directed learning process of older, rural adults // Adult Education Quarterly. – 2005. – No. 55 (4). – P. 269–287.
33. Shea P., Tidmarsh M. An Anglo-French summer school for elders. // Adult Education. – 1981. – No. 53 (6). – P. 367–371.
34. Suyder T., Hoffman C., Geddes C. Digest of Educational Statistics. – Washington, D.C.: US Department of Education, National Center for Educational Statistics, 1997.
35. Townshend I. An Urban Geography of the Third Age: Canadian Metropolitan Segregation and Community Cohesion in Calgary. – Calgary, Alberta, 1996. – 372 p.

36. U.S. Census Bureau. – www.census.gov/prod/cen2010/doc/sf1.pdf
37. U.S. Census Bureau. 2011. Current Population Survey (CPS). Annual Social and Economic Supplement (ASEC, 2010). Poverty Table of Contents. A joint effort between the Bureau of Labour Statistics and the Census Bureau. – www.census.gov/hhes/www/cpstables/032013/pov/toc.htm
38. U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics (Public Use Data File), 2015. – <http://nces.ed.gov>
39. Walker I. The other side of sixty: The need for action // Adult education. – 1980. – No. 53 (3). – P. 153–158.
40. Yeo G. “Eldergogy”: A specialized approach to education for elders // Lifelong Learning. – 1982. – No. 5 (5). – P. 4–7.
41. Young Sek Kim, Li-Kuang Chen, Paul Moon, Sharan B. Merriam. A Review and Critique of the Portrayal of Older Adult Learners in Adult Education Journals, 1980-2006 // Adult Education Quarterly. – 2008. – Vol. 59, No. 1. – P. 3–21.

Анотація

Наталія Чаграк. «Освітні програми для людей похилого віку у закладах вищої освіти США: досвід для України».

У статті проаналізовано основні тенденції в демографічних процесах США та України, які, зокрема, характеризуються стрімким старінням населення і створюють суспільству багато викликів політичного, економічного та соціального характеру. Акцентовано увагу на необхідності забезпечення соціальної адаптації людей похилого віку та збереження людського капіталу. Розкрито значення освіти як способу подальшого розвитку і самореалізації особистості у похилому віці, її суспільного включення та продовження активної життєвої позиції. Проаналізовано досвід Сполучених Штатів щодо впровадження освітніх програм для людей похилого віку, який може стати важливим джерелом ідей для формування концепції освіти людей похилого віку в Україні.

Ключові слова: старіння населення, люди похилого віку, освіта упродовж життя, освітні програми для осіб похилого віку.

Аннотация

Наталия Чаграк. «Образовательные программы для пожилых людей в учреждениях высшего образования США: опыт для Украины».

В статье проанализированы основные тенденции в демографических процессах США и Украины, которые, в частности, характеризуются стремительным старением населения и создают обществу много вызовов политического, экономического и социального характера. Акцентируется внимание на необходимости обеспечения социальной адаптации пожилых людей и сохранения человеческого капитала. Раскрыто значение образования как способа дальнейшего развития и самореализации личности в пожилом возрасте, ее общественного включения и продолжения активной жизненной позиции. Проанализирован опыт Соединенных Штатов по внедрению образовательных программ для пожилых людей, который может стать важным источником идей для формирования концепции образования пожилых людей в Украине.

Ключевые слова: старение населения, люди пожилого возраста, образование в течение жизни, образовательные программы для пожилых людей.

Annotation

Nataliya Chahrak. «Educational programs for older adults in the US higher education institutions: knowledge and experience for Ukraine».

The article analyzes the main trends in demographic processes in Ukraine and the United States, which are characterized by the rapid aging of the population. This makes political, economic and social challenges for the society. The article emphasizes on the need to ensure social adaptation of older people and the preservation of human capital. It is stressed the importance of education as a way of further development and self-realization in post-retirement period as well as social inclusion and continuation of active life position of older people. The study of knowledge and experience of the United States on the implementation of educational programs for older adults may

become an important source of its positive ideas for the formation of the concept of older adult education in Ukraine.

Keywords: population aging, older adults, lifelong education, education programs for older adults.